

Терещенко Н.М. Вікова динаміка організації симптомокомплексу маскуліності/фемініності у дівчат // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія: психологія. Харків: ХНУ.– 2013. - Вип. 48, №1046. – С. 122-125.

Терещенко Н.М.

Вікова динаміка організації симптомокомплексу маскуліності/фемініності у дівчат.

У статті розглянуто вікові особливості організації симптомокомплексу маскуліності/фемініності у дівчат юнацького та підліткового віку. Показано, що розробка проблеми партнерсько-сексуальних стосунків у підлітковому та юнацькому віці пов'язано як із маскулінітними, так і фемінінітними утвореннями. Маскулінна поведінка та маскулінна ідентифікація у дівчаток-підлітків та дівчат юнацького віку пов'язані з ідеалізацією чоловіка і служать захистом від страху прийняти жіночу статеву роль. Дівчаток-підлітків в більшому ступені, ніж дівчат характеризує наявність фантазійних уявлень про чоловіків, та поведінка, яка в більшому ступені відповідає традиційним уявленням про жіночність. Дівчата в більшому ступені ідентифікують себе із власним жіночим тілом, ототожнюють із жіночністю, але їх поведінка втрачає риси традиційної жіночої ролі.

Ключові слова: симптомокомплекс маскуліності/фемініності, дівчата юнацького та підліткового віку, жіночність, поведінка.

Терещенко Н.Н.

Возрастная динамика организации симптомокомплекса маскулинности / фемининности у девушек.

В статье рассмотрены возрастные особенности организации симптомокомплекса маскулинности / фемининности у девушек юношеского и подросткового возраста. Показано, что разработка проблемы партнерско-сексуальных отношений в подростковом и юношеском возрасте связано как с маскулинными, так и фемининными образованиями. Маскулинное поведение и маскулинная идентификация у девочек-подростков и девушек юношеского возраста связаны с идеализацией мужчины и служат защитой от страха принять женскую половую роль. Девочек-подростков в большей степени, чем девушек характеризует наличие фантазийных представлений о мужчинах, и поведение, в большей степени соответствующее традиционным представлениям о женственности. Девушки в большей степени идентифицируют себя с собственным женским телом, отождествляются с женственностью, но их поведение утрачивает черты традиционной женской роли.

Ключевые слова: симптомокомплекс маскулинности / фемининности, девушки юношеского и подросткового возраста, женственность, поведение.

Tereshchenko N.M.

Age dynamics of syndrom of masculinity / femininity in girls.

The article deals with the age characteristics of symptom masculinity / femininity in girls youth and adolescence. It is shown that the development of problem sex relationships in adolescence and early adulthood is associated with both masculine and feminine entities. Masculine behavior and masculine identity in adolescent girls and girls adolescence associated with idealization of man and serve as protection from fear to take the female sexual role. Teenage girls to a greater extent than girls characterizes the presence of fancy ideas about men, and behavior, which corresponds to a greater extent traditional notions of femininity. Girls in greater extent identify themselves with their own female body, identified with femininity, but their behavior loses features traditional female roles.

Keywords: syndrom of masculinity / femininity, girls youth and adolescence, femininity, and behavior.

**Вікова динаміка організації симптомокомплексу
маскулінності/фемінінності у дівчат.**

Актуальність. В останні роки в сучасній психології активно досліджується симптомокомплекс маскулінності/фемінінності, характеристики якого впливають на соматичне, психологічне та соціальне благополуччя жінки [1, 2 та інш.]. Засновник статевої ролі психології О. С. Кочарян, виступаючи проти соціально-редукційного підходу до аналізу статевої ролі особливостей особистостей, стверджує, що вони не можуть бути зведені до гендерних норм або соціальних цінностей, а відображають специфічний процес психосексуального розвитку [3]. Психотерапевтична та консультативна практика доводять важливість статевої ролі особистісного простору для гармонійного функціонування жіночої особистості.

Важливими етапами для формування жіночої статевої ролі ідентичності є підлітковий вік, пов'язаний із змінами в тілесній ідентичності, самосприйнятті, та юнацький вік, який характеризується першими спробами будови стосунків з чоловіками, набуттям сексуального досвіду тощо [4]. В ряді досліджень [цит. за 5] показано, що статева роль ідентичність дівчат із віком набуває рис андрогінності та відображає соціально бажані вимоги до сучасної жінки. В той же час, невизначеним залишається питання про те, як ці зміни впливають на особистісний простір дівчат, емоційне сприйняття власної жіночої ролі тощо.

Треба зазначити, що як психологічне утворення симптомокомплекс маскулінності/фемінінності має різну модальну організацію. Виявлення модальних репрезентацій зазначеного симптомокомплексу з одного боку важливе в контексті психокорекційної та психотерапевтичної практики, а з іншого дозволяє конструювати статевої ролі особистісний простір, спираючись на

феноменологію суб'єктивного досвіду, долаючи обмеження, пов'язані із соціально-обумовленими нормами та уявленнями.

Ціль роботи: виявити особливості вікової динаміки організації симптомокомплексу маскулінності/фемінінності у дівчат.

Стан проблеми. Одним із варіантів модальних репрезентацій зазначеного симптомокомплексу є візуальні (імагінальні) образи, ініційовані технікою спрямованої уяви. Про психотерапевтичну ефективність даного модального входу свідчить практика кататимного переживання (символ-драма), запропонована Г. Лейнером [6]. Спеціально для психокорекційної роботи із симптомокомплексом О. С. Кочаряном була розроблена техніка «Візуалізації чоловічого та жіночого начал».

Нами було проведено операціоналізацію цієї техніки та показано, що: 1) візуальні репрезентації «чоловічого» і «жіночого» начал є важливою складовою симптомокомплексу маскулінності/фемінінності та пов'язані зі статеворольовими властивостями рівня Я-концепції і поведінкового рівня; 2) візуальні репрезентації чоловічого і жіночого начал у більшості випадків відповідають статеворольовій символіці, прийнятої в культурі. Однозначного зв'язку девіацій статеворольової символіки і статеворольової Я-концепції, статеворольового поведінження у нашому дослідженні не виявлено. 3) значущими параметрами візуальних образів виявилися: ступінь диференційованості, рівень гармонійності (інтегрованості) «чоловічого» та «жіночого», відповідність статеворольовій культурній символіці та емоційний коннотат. Саме ці характеристики візуальних образів «чоловічого» і «жіночого» важливі для практики психологічної корекції та психотерапії статеворольової сфери особистості методом спрямованої уяви «Візуалізація і гармонізація чоловічого і жіночого начал».

Для того, щоб визначити особливості організації симптомокомплексу маскулінності/фемінінності (М/Ф) у дівчат, було проведено факторизацію статеворольового простору, у який ввійшли показники маскулінності/фемінінності по шкалах ПДО (Лічко) та статево рольової шкали А. Heilbrun, особливості візуальних репрезентацій «чоловічого» і «жіночого». Крім цього в ознаковий

простір увішли виявлені за допомогою методики семантичного вибору психосемантичні особливості уявлення про чоловіка та жінку дівчат.

Досліджувану вибірку склали 35 дівчаток старшого підліткового віку (15-16 років), та 40 дівчат-студенток юнацького віку (18-20 років).

В результаті було отримано факторну структуру організації симптомокомплексу М/Ф у дівчат. Факторну структуру симптомокомплексу М/Ф у дівчаток та дівчат склали фемінінні, маскулінні, андрогінний культурний фактори. Ці фактори можуть бути зрозумілі як статеворольові утворення особистості дівчат, пов'язані з розробкою проблеми партнерсько-сексуальних стосунків, що представлена на двох рівнях: 1) відповідь на питання: «Хто такий чоловік?»; 2) відповідь на питання: «Хто така жінка у стосунках з чоловіком?»

У таблиці 1 представлені перші три фактори, які складають симптомокомплекс М/Ф у дівчат. У таблицю увійшли тільки ті перемінні, що несуть значуще навантаження за фактором.

Таблиця 1

Факторна структура організації симптомокомплексу
маскулінності/фемінінності у дівчат підліткового та юнацького віку (1-3 фактори)

1. Культурний фактор	2. Маскулінний фактор №1	3. Маскулінний фактор №2
Диференційованість образу жіночого начала (0, 977) Диференційованість образу чоловічого начала (0,631) Позитивне ставлення до образу жіночого начала (0,608) Відповідність образу жіночого начала статеворольовій символіці (0,791) Відповідність образу чоловічого начала статеворольовій символіці (0,599) С.б. «чоловік»-«любов» (-0,400)	ПДО (м) (0,412) С.б. «жінка» - «чоловік» (0,845) С.б. «жінка» - «сором» (0,719) С.б. «чоловік» – «любов» (0,422) С.б. «чоловік»– «повага» (0,494)	С.б. «я» - «чоловік» (0,750) С.б. «чоловік» – «радість» (0,761) С.б. «чоловік» – «страх» (-0,656) С.б. «чоловік»- «любов» (0,618)

Примітка: : ПДО (м) – показник маскулінності за шкалою М/Ф ПДО; С.б. – семантична близькість.

Культурний фактор відбиває традиційні уявлення про чоловіка і жінку, прийняті в культурі. При цьому чоловік сприймається емоційно холодним, байдужим і не здатним на прояв любові (негативний зв'язок психосемантики «чоловік» – «любов»). Це відповідає культурному стереотипу про те, що емоції та теплі почуття притаманні виключно жінкам, а вираження почуттів чоловіками є неприродним, небажаним, тому що робить його слабким.

Маскулінні фактори склали психосемантичні зв'язування: «чоловік»–«любов», «чоловік»–«повага», «чоловік»–«радість». У перший маскулінний фактор увійшло психосемантичне зв'язування «жінка»–«сором». Очевидно, це свідчить про те, що маскулінне поведіння та маскулінна статево-рольова ідентичність у дівчат пов'язані з ідеалізацією чоловічої гендерної ролі і служать захистом від страху прийняти жіночу статево-рольову роль. Це погоджується з уявленнями про те, що кризою в статево-рольовому розвитку жіночої особистості є необхідність в тому, щоб дівчинка відмовилася від маскулінних форм поведінки і прийняла свою жіночність, переборола свій страх бути жінкою.

У таблиці 2 представлені наступні 4 фактори факторної структури організації симптомокомплексу М/Ф у дівчат. У таблицю увійшли тільки ті перемінні, що несуть значуще навантаження за фактором.

Таблиця 2

Факторна структура організації симптомокомплексу

маскулінності/фемінінності у дівчат підліткового та юнацького віку (4-7 фактори)

4. Андрогінний фактор	5. Фактор «Фемінінна ідентичність»	6. Соціофільний фактор	7. Фактор фемінінного поведіння
ACL (F) (0,710) ACL (M) (0,807) Гармонійність відносин між образами жіночого і чоловічого начал (0,529) Відповідність образу чоловічого	С.б. «я» – «жінка» (0,615) С.б. «жінка»- «любов» (0,826) С.б. «я» – «тіло» (0,798)	ПДО (м) (-0,485) Позитивне відношення до образу жіночого начала (0,446) Позитивне відношення до образу чоловічого начала (0,662) С.б. «жінка» –	ПДО (ф) (0,828) Диференційованість чоловічого образу (-0,594) Гармонійність відносин між образами жіночого і чоловічого начал (0,450) С.б. «чоловік» -

<p>начала статеворольовий символіці (0,461) С.б. «чоловік»- «страх» (-0,425)</p>		«радість» (0,751)	«повага» (0,622)
--	--	-------------------	------------------

Примітка: ПДО (м) – показник маскулінності за шкалою М/Ф ПДО; ПДО (ф) – показник фемінінності за шкалою М/Ф ПДО; ACL (F) – показник фемінінності за шкалою А.В. Neilbrun; ACL (M) – показник маскулінності за шкалою А.В. Neilbrun; С.б. – семантична близькість.

На підставі андрогінного фактору можна укласти, що прийняття дівчиною власної маскулінності впливає на формування позитивного відношення до чоловіка-партнера (негативний зв'язок психосемантики «чоловік»–«страх»). Більш докладно цей феномен був описаний вище.

Фемінінні фактори пов'язані з прийняттям дівчатами жіночої гендерної ролі та відмовленням від маскулінних форм поведінки (соціофільний фактор), ролі сексуального партнера, що припускає прийняття свого тіла, що дорослішає (фактор «Фемінінної ідентичності»), а також фемінінного поведінки. Відзначимо, що фактор фемінінного поведінки може бути співвіднесений з так названим комплексом Попелюшки, що складається в тім, що чоловік виступає в ролі казкового принца, що прийде і змінить життя до кращого.

Для того, щоб виявити вікову динаміку в організації симптомокомплексу маскулінності/фемінінності кожен фактор був позначений як окрема перемінна, та всім досліджуваним було присвоєно індивідуальні показники за цими перемінними. Потім за допомогою критерію Стюдента була виявлена різниця за рівнем цих показників між групами дівчаток і дівчат. Результати представлено в таблиці 3.

Таблиця 3

**Різниця у вираженості факторів структури організації
симптомокомплексу маскулінності/фемінінності у дівчаток та дівчат**

Фактор	Культурний фактор	Маскулінний фактор №1	Маскулінний фактор №2	Андрогінний фактор	Фактор «Фемініна ідентичність»	Соціофільний фактор	Фактор фемініного поводження
t-критерій	0,983	1,226	1,015	2,567*	3,011**	0,934	1,947*

Примітка: * - $p < 0,05$, ** - $p < 0,01$.

Таким чином, значуща різниця спостерігається за факторами: андрогіній, «Фемініна ідентичність», та фемініного поводження. В групі дівчаток вище показники за фактором фемініного поводження, що свідчить про те, що в цій групі частіше зустрічаються фантазійні уявлення про чоловіків, та поведінка, яка в більшому ступені відповідає традиційним уявленням про жіночність. Дівчата мають більш реальний образ партнера та поведінку, яка відрізняється від усталених характеристик.

В групі дівчат більше показники за андрогінім фактором, що характеризує їх як більш психологічно зрілими, маючих більш гармонійні стосунки між чоловічим та жіночим психологічними початками, готовими до стосунків із чоловіками.

Також в групі дівчат вищі показники за фактором «Фемініна ідентичність». Цікавим є те, що за фактором фемініного поводження в цій групі нижче показники. Даний факт можна проінтерпретувати наступним чином. Дівчата в більшому ступені ідентифікують себе із власним жіночим тілом, ототожнюють із жіночністю, але їх поведінка втрачає риси традиційної жіночої ролі, які закладено у застосовану шкалу (ПДО). Отже, не зважаючи на те, що за певними діагностичними шкалами ці дівчата можуть бути описано як менш фемініні, емоційно вони є жіночними і позитивно оцінюють власну жіночу роль. Таким чином, можна говорити про необхідність розробки психодіагностичних методів, які включали би в себе діагностику емоційного рівня симптомокомплексу маскулінності/фемініності.

Висновки:

- 1) Розробка проблеми партнерсько-сексуальних стосунків у підлітковому та юнацькому віці пов'язано як із маскулініними, так і фемінініними утвореннями.
- 2) Маскулінна поведінка та маскулінна ідентифікація у дівчаток-підлітків та дівчат юнацького віку пов'язані з ідеалізацією чоловіка і служать захистом від страху прийняти жіночу статеву роль.
- 3) Прийняття дівчатами власної маскулінності впливає на формування позитивного відношення до чоловіка-партнера.
- 4) Дівчаток-підлітків в більшому ступені ніж дівчат характеризує наявність фантазійних уявлень про чоловіків, та поведінка, яка в більшому ступені відповідає традиційним уявленням про жіночність. Дівчата в більшому ступені ідентифікують себе із власним жіночим тілом, ототожнюють із жіночністю, але їх поведінка втрачає риси традиційної жіночої ролі.
- 5) Дівчатам притаманні гармонійні стосунки між чоловічим та жіночим психологічними початками, вони є готовими до стосунків із чоловіками.

Література:

1. Якименко О.Ю. Психосексуальна соціалізація як чинник формування статевої сфери жінок./Кочарян О.С. Якименко О.Ю.//Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Том XIII, частина 1. Київ. - 2011. - С.201-208.
2. Кочарян О.С.Особенности структуры материнства у беременных женщин с разным типом полоролевой идентичности. /Кочарян О.С,Кожина М.Ю.//Вісник ХНУ імені В.Н.Каразіна випуск 43 серія «Психологія»№902 2010. - С.104-108
3. Кочарян А.С. Полоролевое пространство личности //Вісник ХНУ імені В.Н.Каразіна випуск 44 серія «Психологія» №913. - С.67-71/
4. Тайсон Ф. Психоаналитические теории развития: Пер. с англ./ Тайсон Ф., Тайсон П – Екатеринбург, 1998. – 528 с.
5. Терещенко Н.М. Статево-рольова структура жіночої тілесної ідентичності. Дис... на здобуття вченого ступеня к. психол. н. – Харків, 2003. – 183 с.
6. Кататимные образные переживания по Лейнеру // Психотерапевтическая энциклопедия. / Под ред. Б.Д. Карвасарского. – СПб.: Питер Ком,1998. – с.181-183: (Серия «Мастера психологии»)
7. Кочарян А.С. Симптомокомплекс маскулинности/фемининности у девушек пубертатного возраста: визуальные репрезентации/ Кочарян А.С., Терещенко Н.Н. // Актуальные проблемы сексологии и медицинской психологии. – Харьков, 2002. – с.96-100.